

Velké šelmy pohledem žáků ZŠ a SŠ

Jan Andreska, Martin Mejzr

Envigogika 2012/VII/3– Recenzované články/ Reviewed Papers

Publikováno/Published 31. 12. 2012

DOI: <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.76>

Abstrakt:

Vzhledem k občasnému výskytu medvědů a vlků na českém území se stále častěji hovoří o problémech spojených s jejich přítomností. Velká část veřejnosti tyto šelmy stále považuje za nebezpečné, a dokonce si myslí, že člověka považují za potenciální kořist. Na toto téma byla již provedena řada průzkumů, které to potvrzují, avšak žádný z nich nebyl zaměřen na názory žáků základních a středních škol. Žáci jsou součástí školního vzdělávacího systému a informace ze školní výuky by měly z větší části formovat i jejich názor na velké šelmy. Cílem této práce tedy bylo zjistit postoje žáků základních a studentů středních škol z různých oblastí České republiky k vybraným šelmám. Postoje žáků se zjišťovaly na základě dotazníkového šetření. Mezi respondenty byli zahrnuti i žáci ze základní školy ve Vysokých Tatrách, tedy z oblasti, kde se všechny velké šelmy vyskytují a nikdy člověkem nebyly vyhubeny. Jak ale ukazují výsledky tohoto šetření, informace žáků o nebezpečnosti šelem jsou zkreslené. Žáci považují velké šelmy za člověka nebezpečné o hodně častěji než dospělí. Více než třetina dotazovaných žáků si myslí, že vlk je agresivní a při každém střetu s člověkem ho může napadnout. Stejného názoru na medvěda je dokonce více než polovina dotazovaných. Výsledky této práce mají poukázat na informovanost žáků o našich šelmách a mohly by být prospěšné v osvětových programech spojených s reintrodukcí velkých šelem zpět do přírody.

Klíčová slova:

Medvěd, vlk, rys, liška, šelmy, nebezpečnost šelem

Abstract:

The majority of the public considers these predators to be dangerous and even thinks that they look upon humans as prey. There has been much research carried out on this topic, which this fact confirms, but none of it has focused on the opinions of primary and secondary school pupils. Students are part of the school educational system and their opinions about large predators are largely formed from the information they receive through school education. The purpose of this assignment was to find out the attitudes of primary and secondary school students from different parts of the Czech Republic towards selected predators. The investigation into student attitudes was based on a survey. The respondents included students from a primary school in the High Tatras Mountains, i.e. an area where many large carnivores are located which have never been eradicated by humans. As the results of the survey show, the information students receive about predator danger is distorted. Students consider large carnivores to be dangerous to humans more often than adults do. More than a third of the surveyed pupils think that the wolf is aggressive and may attack each time it meets a human. More than half are of the same opinion regarding the danger posed by the brown bear. The results of this research

may demonstrate the level of information pupils possess regarding large predators and could contribute toward public awareness programs related to the reintroduction of large carnivores back into nature.

Key words:

European brown bear, grey wolf, Eurasian lynx, red fox, carnivores, carnivore danger

Úvod

Ve dvacátém století se na území České republiky postupně vracela řada obratlovců vytlačených ze svého původního areálu člověkem lovcem a zemědělcem. Tyto návraty byly ochránářsky citící částí veřejnosti vnímány pozitivně, často dokonce jako velmi spektakulární úspěchy aplikované environmentalistiky. Jiná část společnosti ale návrat některých druhů, zejména predátorů, přijala přinejmenším s rozpaky. Tak byl například rybáři přijat (respektive zcela nepřijat) návrat kormorána velkého (Andreska, 2012). Široká veřejnost vnímá s rozpaky dynamický růst populace dalšího navrátilce, tedy prasete divokého. Samostatnou kapitolu ve vnímání zmíněných návratů tvoří návrat velkých šelem, tedy medvěda, vlka a rysa (Andreska, 2010). Zde je averze často velmi intenzivní, v regionech, kde se tyto šelmy vyskytují, se proti jejich přítomnosti staví zejména myslivci. Negativně jejich přítomnost vnímají také chovatelé ovcí, včelaři, kupodivu často také turisté. To podněcuje dílem strach z přítomnosti šelem, dílem skutečné nebo domnělé škody, které šelmy působí.

Podstatné směrem do budoucnosti je přijetí velkých šelem nejmladší generací. To jednoznačně souvisí s výchovou, ať už v rodině, nebo s environmentální výchovou ve škole. Zkoumáním postojů žáků se zabývá předložená práce. Její jádro bylo původně obhájeno jako diplomová práce (Porovnání postojů žáků ZŠ a SŠ k velkým šelmám, zejména pak k vlku obecnému (*Canis lupus*) a psu domácím (*Canis lupus familiaris*)), přepracováním spočívajícím v redukci, doplnění a interpretaci získaných údajů vznikla tato studie.

Materiál a metodika

Nástrojem zjišťování názorů žáků byl nestandardizovaný původní dotazník, který obsahoval celkem 13 otázek, přičemž ke zjištění postojů žáků k velkým šelmám sloužilo 6 otázek, zbylé otázky zjišťovaly informovanost žáků o původu psa domácího.

Výběr a charakteristika respondentů

Dotazníky byly cíleny na žáky osmých a devátých tříd základních škol a na studenty prim a sekund šestiletých gymnázií. Do tříd byly distribuovány po předchozí domluvě s řediteli škol a s učiteli. Oblasti výzkumu byly vybrány záměrně, a to tak, aby obsahovaly lokality jak s výskytem velkých šelem, tak i místa, kde se tyto savci minimálně 250 let nevyskytují. Dotazování byli žáci v Praze, ve středních Čechách, Moravskoslezských Beskydech, na Šumavě a ve Vysokých Tatrách. Výsledky byly porovnány mezi jednotlivými oblastmi, podle věku žáků, jejich pohlaví i souhrnně. Sběr dat probíhal v průběhu listopadu a prosince 2011. Celkem bylo osloveno 366 žáků a studentů. Po vyřídění neplatně vyplněných dotazníků jich zbylo 348. Poměr dotazovaných chlapců a dívek byl vyrovnaný, 170 : 178. z osmých ročníků ZŠ odpovědělo 117, z devátých ročníků 115, z prim šestiletého gymnázia 60 a ze sekund 56 žáků.

Tab. 1: Rozdělení získaného souboru respondentů podle pohlaví a školního ročníku, v procentech.

ŠKOLNÍ ROČNÍK	CHLAPCI	DÍVKY
8. ročník ZŠ	15,80	17,82
9. ročník ZŠ	18,97	14,08
prima šestiletého gymnázia	7,47	9,77

sekunda šestiletého gymnázia	6,61	9,48
celkem	48,85	51,15

V dotazníku žáci odpovídali mimo jiné na tyto otázky:

- Zda někdy viděli v přírodě některou z velkých šelem a kde to bylo.
- Zda se domnívají, že jsou vybrané šelmy (liška, medvěd, rys, vlk, pes) člověku nebezpečné a proč.
- Jaká je podle nich funkce vlka v ekosystému.
- Zda mohou v české (respektive slovenské) přírodě potkat vlka.

Výsledky

Pozorování velkých šelem

Žáci jako nejčastěji zpozorovanou velkou šelmu uvedli rýsa ostrovida, toho vidělo téměř 15 % z nich. Naopak nejméně často žáci ve volné přírodě zahlédli medvěda (10 %). Vlka zpozorovalo 12 % dotazovaných žáků.

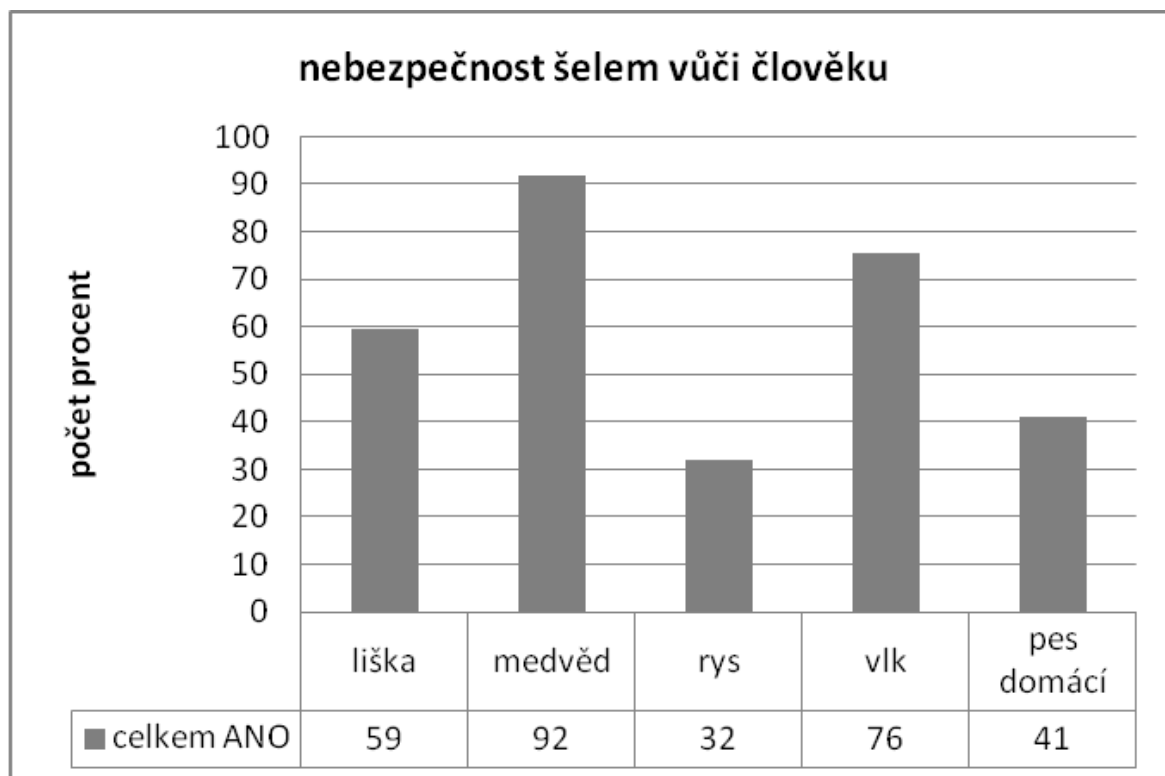
Při porovnání vzorků z různých oblastí výzkumu vyplývá, že medvěda nejčastěji pozorovali žáci z Vysokých Tater. Medvěda vidělo 40 % z nich. Nejnižší počet pozorování medvěda uváděli šumavští žáci (3 %). Ti naopak nejčastěji uváděli, že zpozorovali rýsa. Oproti tomu nejméně často rýsa spatřili středočeští žáci (8 % z nich). Nejčastější pozorování vlků uváděli žáci ze Slovenska, nejnižší četnost spatření vlka je u šumavských žáků. Viz Tab. 2:

Tab. 2: Počty pozorování velkých šelem podle jednotlivých oblastí, v procentech.

pozorování velkých šelem v přírodě	Šumava	Vys. Tatry	Praha	Beskydy	stř. Čechy
pozorování medvěda	3	40	8	5	5
pozorování rýsa	21	15	16	10	8
pozorování vlka	5	28	9	15	8

Nebezpečnost šelem

Svůj postoj k nebezpečnosti šelem vyjádřil každý z 348 žáků. v dotazníku žáci odpovídali, zda považují vybrané šelmy (liška, medvěd, rys, vlk, pes) za člověku nebezpečné, či nikoliv. Dále uváděli příčiny jejich nebezpečnosti. Za nejnebezpečnější šelmu považují žáci medvěda, toho jako nebezpečného uvedlo 92 % z nich. Naopak za člověku nejméně nebezpečnou šelmu žáci považují rýsa.

Graf 1: Počet žáků, kteří se domnívají, že je daná šelma člověku nebezpečná, v procentech.

Patrné rozdíly vyvstaly při porovnání odpovědí žáků mezi jednotlivými oblastmi. Žáci ze všech oblastí shodně nejčastěji uváděli medvěda jako lidem nebezpečného. Největší rozpory v odpovědích žáků nalezneme u rysa ostrovida. Toho za nebezpečného nejčastěji považovali žáci z Vysokých Tater (40 %), naopak nejméně často ho jako nebezpečného vnímají šumavští (29 %) a beskydští studenti (25 %). Ve všech těchto lokalitách rys ostrovid žije, tudíž postoje žáků jsou nezávislé na výskytu této šelmy v regionu. Také vlka považují slovenští žáci nejčastěji za nebezpečného (85 %), z beskydských studentů ho za potenciálně nebezpečného považuje jen 66 % z nich.

Tab. 3: Porovnání odpovědí týkajících se nebezpečnosti vybraných šelem, podle oblastí výzkumu, v procentech.

nebezpečnost šelem	ŠUMAVA-ANO	VYS. TATRY-ANO	PRAHA-ANO	BESKYDY-ANO	STŘ. ČECHY-ANO
liška	60	53	58	61	66
medvěd	94	91	96	85	89
rys	29	40	31	25	38
vlk	78	85	74	66	79

pes domácí	43	43	41	36	43
-------------------	----	----	----	----	----

Příčiny nebezpečnosti šelem

U příčiny nebezpečnosti šelem měli žáci uvést, z jakého důvodu označili danou šelmu za člověku nebezpečnou. Jednalo se tedy o otevřenou položku. Výsledky jsou soupisem četnosti jednotlivých odpovědí žáků.

K odpovědi *ANO, liška je člověku nebezpečná* se blíže vyjádřilo 203 respondentů. Téměř devadesát procent žáků, kteří se domnívají, že jsou lišky nebezpečné, uvedlo jako příčinu této nebezpečnosti riziko nákazy vzteklinou. Necelých 5 % žáků si myslí, že lišky jsou agresivní, a tudíž vždy nebezpečné. Necelá 4 % žáků nedokázala své tvrzení o nebezpečnosti konkrétněji popsat. Mezi odpověďmi se dále vyskytlo, že lišky jsou nebezpečné při obraně sebe či svých mláďat nebo po vyprovokování člověkem.

Tab. 4: Důvody nebezpečnosti lišky pro člověka, v procentech.¹

NEBEZPEČNOST LIŠKY	Celkem (n = 203)
vzteklina	89,7
nebezpečné vždy, agresivní	4,9
nevím	3,9
obrana	0,5
po podráždění	0,5
ochrana mláďat	0,5

Odpovědi žáků k nebezpečnosti medvěda byly seskupeny do kategorií podle výzkumu Wechselbergerové et al. (2005). Ze 310 žáků, kteří považují medvěda za nebezpečného, se 60 % z nich domnívá, že je nebezpečný vždy, a to z důvodu agresivity. Desetina jich nebyla schopna nebezpečnost medvěda blíže odůvodnit. 9 % žáků se domnívá, že nebezpečné jsou zejména medvědice s mláďaty. Mezi další příčiny nebezpečnosti medvěda patří podle žáků: vyprovokovaný či hladový medvěd, synantropní nebo také takzvaný „kontejnerový“ medvěd, vyrušený a překvapený medvěd nebo jedinec nakažený vzteklinou.

¹ v tabulce příčin nebezpečnosti rysa je z důvodu zachování některých odpovědí zaokrouhleno na 1 desetinné místo.

Důvody nebezpečnosti medvěda pro člověka, v procentech.

NEBEZPEČNOST MEDVĚDA	Celkem (n = 310)
1. vždy je nebezpečný	60
2. nevím	10
3. samice s mláďaty	9
4. po vyprovokování medvěda	5
5. hladový medvěd	4
6. v okolí lidských obydlí (popelnice)	3
7. v případě narušení teritoria medvěda	3
8. nevyzpytatelný	2
9. veliký	2
10. překvapený medvěd	1
11. medvěd se cítí ohrožený	1
12. zraněný nebo nemocný medvěd	0
13. vzteklina	0
14. po zimním spánku	0

Zajímavé však bylo porovnání odpovědí podle regionu. 24 % slovenských žáků uvedlo, že nebezpečná může být medvědice s mláďaty, kdežto žáci z ostatních lokalit tuto možnost uváděli minimálně – vždy do 10 % odpovědí. Také ostatní odpovědi žáků z Vysokých Tater, tedy oblasti, kde se medvědi celkem hojně vyskytují, jsou relevantnější než tvrzení dotazovaných z jiných oblastí. Tito žáci nikdy nenapsali „nevím“ a ani neuvedli, že medvěd je veliký a silný nebo že případně může být nebezpečným medvědem, který je zraněný či nemocný. Také 10 % odpovědí týkajících se nebezpečnosti tzv. synantropních medvědů zcela jistě vypovídá o jejich zkušenostech s těmito medvědy.

Tab. 5: Důvody nebezpečnosti medvěda podle žáků z jednotlivých oblastí, v procentech.

NEBEZPEČNOST MEDVĚDA	Vysoké Tatry (n = 42)	Stř. Čechy (n = 53)	Šumava (n = 57)	Beskydy (n = 51)	Praha (n = 107)
1. vždy je nebezpečný	55	64	65	59	58

2. nevím	0	6	7	22	11
3. po vyprovokování medvěda	0	6	2	0	10
4. samice s mláďaty	24	6	4	6	8
5. hladový medvěd	5	2	4	0	7
6. v okolí lidských obydlí (popelnice)	10	2	4	2	2
7. nevyzpytatelný	0	4	2	4	2
8. v případě narušení teritoria medvěda	2	8	0	6	1
9. vzteklina	0	0	0	0	1
10. zraněný nebo nemocný medvěd	0	0	0	2	0
11. překvapený medvěd	5	2	0	0	0
12. medvěd se cítí ohrožený	0	0	4	0	0
13. veliký	0	0	11	0	0
14. po zimním spánku	0	2	0	0	0

Svůj názor na nebezpečnost vlka konkrétněji popsalo 215 žáků a jejich odpovědi byly řazeny do kategorií podle dotazníku od Wechselbergerové et al. (2005). Že jsou vlci agresivní a člověku vždy nebezpeční, se domnívá 60 % žáků. Stejná část dotázaných (9 %) uvedla, že za nebezpečného můžeme považovat hladového nebo vzteklinou nakaženého vlka. Téměř 8 % žáků si myslí, že vlci jsou nebezpeční jen tehdy, pokud jsou ve smečce. Jako další příčiny nebezpečnosti vlků žáci uvedli pocit ohrožení, ochranu mláďat nebo narušení teritoria.

Tab. 6: Příčiny nebezpečnosti vlka podle všech respondentů, v procentech.

NEBEZPEČNOST VLKA	Celkem (n = 215)
1. nebezpeční vždy, agresivní	60
2. hladový vlk	9

3. vzteklina	9
4. nevím	9
5. ve smečce	8
6. v pocitu ohrožení	2
7. ochrana mláďat	1
8. narušení teritoria	1
9. v zimě / během kruté zimy	0

Také u příčin nebezpečnosti vlka vykazovaly odpovědi žáků z Vysokých Tater menší variabilitu a měly vždy faktickou podobu. Žádný z nich neuvedl jako důvod nebezpečnosti největší psovitě šelmy pocit ohrožení, ochranu mláďat, krutou zimu či narušení teritoria a vždy popsali konkrétní příčinu. Naopak čtvrtina beskydských a desetina šumavských žáků nedokázala uvést faktickou příčinu nebezpečnosti vlků vůči člověku.

Tab. 7: Příčiny nebezpečnosti vlka podle žáků z jednotlivých oblastí, v procentech.

NEBEZPEČNOST VLKA	Vysoké Tatry (n = 36)	střední Čechy (n = 39)	Šumava (n = 40)	Beskydy (n = 38)	Praha (n = 62)
1. nebezpeční vždy, agresivní	67	72	63	42	60
2. vzteklina	11	5	5	13	10
3. hladový vlk	8	13	10	5	8
4. ve smečce	14	3	8	8	8
5. nevím	0	3	10	26	6
6. v pocitu ohrožení	0	0	5	0	5
7. ochrana mláďat	0	3	0	0	3
8. v zimě / během kruté zimy	0	3	0	0	0
9. narušení teritoria	0	0	0	5	0

Příčiny nebezpečnosti rysa ostrovida byly rovněž kategorizovány podle Wechselbergerové et al. (2005) a blíže je vysvětlilo 97 žáků (tedy ti z respondentů, kteří jsou o jeho nebezpečnosti přesvědčeni). 52 % z nich se domnívá, že rys je agresivní a vždy nebezpečný, 24 % pak nedokázalo své tvrzení o nebezpečnosti konkrétně popsat. 9 % žáků si myslí, že rys na člověka může zaútočit po vyprovokování a 6 % dotazovaných je přesvědčeno, že napadnout člověka může pouze jedinec nakažený vzteklinou. Jako další možné příčiny nebezpečnosti rysa žáci uváděli matku bránící mláďata, nedostatek potravy, narušení teritoria či vlastní obranu.

Tab. 8: Příčiny nebezpečnosti rysa podle všech respondentů, v procentech.

NEBEZPEČNOST RYSA	Celkem (n = 97)	
1. vždy je agresivní, nebezpečný	52	
2. nevím	24	
3. po vyprovokování	9	
4. vzteklina	6	
5. matka chrání mláďata	2	
6. pokud se cítí ohrožený, v obraně	2	
7. pokud není dostatek potravy pro rysa	2	
8. pokud má hlad	1	
9. překvapený rys	1	
10. narušení teritoria	1	

Při porovnání příčin nebezpečnosti šelem vykazují názory žáků z různých lokalit (konkrétně v případě rysa) největší rozdíly. 82 % slovenských žáků se domnívá, že rys je vždy nebezpečný a agresivní, oproti tomu stejného názoru není více jak 40 % šumavských, beskydských ani pražských žáků. Ti ale zase nejčastěji nedokázali svoji odpověď blíže popsat. 26 % středočeských žáků se domnívá, že rys na člověka může zaútočit po vyprovokování, obdobný postoj ale z jiných oblastí nesdílí nikdy více než 7 % žáků.

Tab. 9: Příčiny nebezpečnosti rysa podle žáků z jednotlivých oblastí, v procentech.

NEBEZPEČNOST RYSA	Vysoké Tatry (n = 17)	střední Čechy (n = 19)	Šumava (n = 15)	Beskydy (n = 13)	Praha (n = 33)

1. vždy je agresivní, nebezpečný	82	63	40	38	39
2. nevím	0	5	40	31	36
3. vzteklina	0	0	0	8	15
4. po vyprovokování	6	26	7	0	6
5. pokud se cítí ohrožený, v obraně	0	0	0	8	3
6. pokud má hlad	6	0	0	0	0
7. matka chrání mláďata	6	5	0	0	0
8. překvapený rys	0	0	0	8	0
9. narušení teritoria	0	0	0	8	0
10. pokud není dostatek potravy pro rysa	0	0	13	0	0

Své názory na původ nebezpečnosti psa domácí blíže popsalo 131 žáků. Položky, do kterých byly odpovědi kategorizovány, odpovídají vlastním odpovědím žáků a také částečně korespondují s kategoriemi u vlka. 31 % žáků, kteří se domnívají, že je pes člověku nebezpečný, spojuje tuto nebezpečnost s nakažou vztekliny. Stejná část dotazovaných – 27 % – je názoru, že jsou psi přirozeně agresivní nebo že záleží na výchově a výcviku psa. Žáci za riskantní dále považují setkání s vyprovokovaným nebo své území hájícím psem. Špatného majitele jako původ potenciálního nebezpečí střetu člověka a psa vnímá pouze zlomek dotázaných.

Tab. 10: Důvody nebezpečnosti psa domácího podle všech respondentů, v procentech.

NEBEZPEČNOST PSA	Celkem (n = 131)
1. vzteklina	31
2. nebezpeční vždy, agresivní	27
3. záleží na výcviku a výchově	27
4. po vyprovokování	8
5. obrana teritoria	2

6. nevím	2
7. kvůli potravě, hlad	2
8. jak kteří psi	1
9. špatný majitel	1

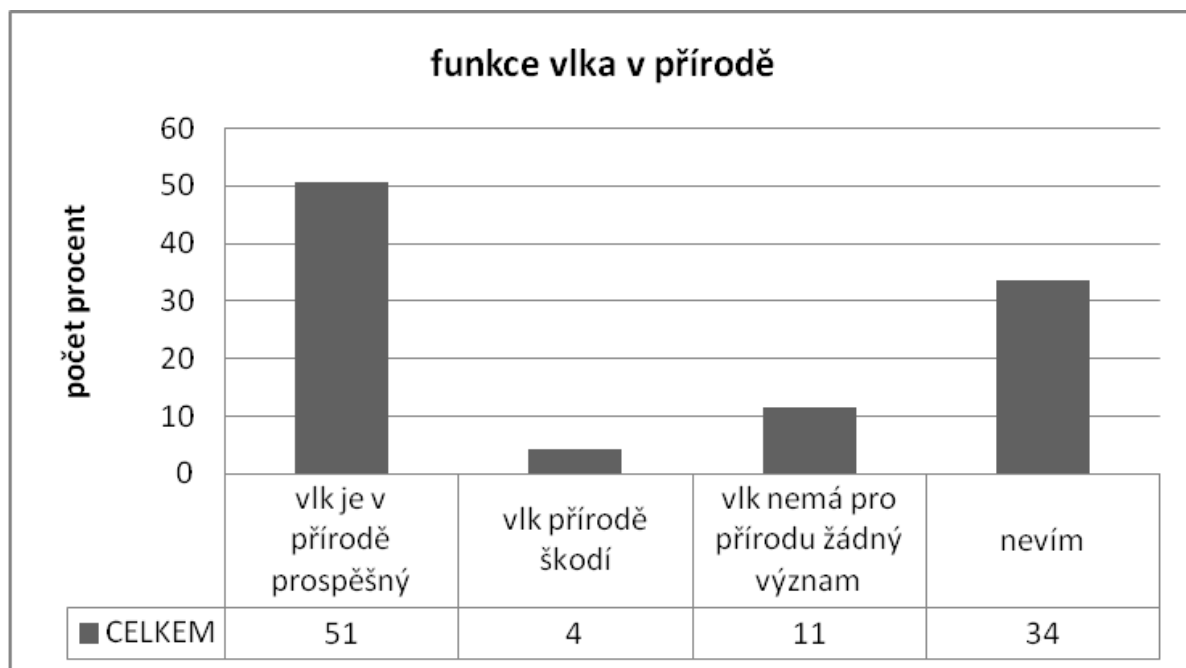
Žáci z Tater se daleko častěji než žáci z jiných oblastí domnívají, že nebezpečnými jsou zejména vzteklinou nakažení psi. Beskydští studenti si nejčastěji ze všech myslí, že záleží na člověku, jak psa vychová a vycvičí, a tím minimalizuje riziko jejich útoků na lidi.

Tab. 11: Příčiny nebezpečnosti psa podle žáků z jednotlivých oblastí, v procentech.

NEBEZPEČNOST PSA	Vysoké Tatry (n = 20)	střední Čechy (n = 25)	Šumava (n = 26)	Beskydy (n = 20)	Praha (n = 40)
1. nebezpeční vždy, agresivní	10	36	23	30	28
2. záleží na výcviku a výchově	35	24	12	45	25
3. vzteklina	50	32	38	20	20
4. po vyprovokování	0	4	23	0	10
5. nevím	0	0	0	0	8
6. kvůli potravě, hlad	0	0	0	0	6
7. špatný majitel	0	0	0	0	3
8. obrana teritoria	5	4	0	5	0
9. jak kteří psi (povaha psa)	0	0	4	0	0

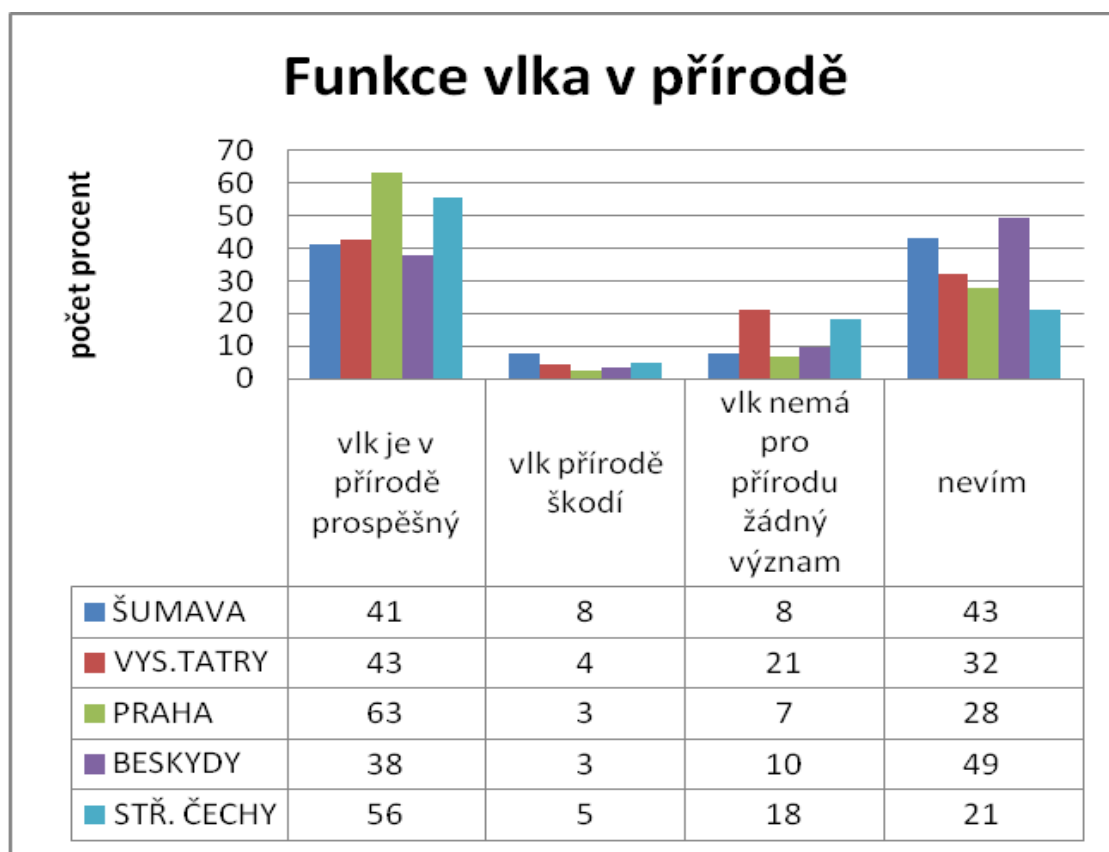
Funkce vlka v přírodě

U otázky týkající se prospěšnosti vlků v přírodě měli žáci na výběr ze čtyř možností: „vlk je v přírodě prospěšný“, „vlk přírodě škodí“, „vlk nemá pro přírodu žádný význam“ a „nevím“. 51 % dotázaných (n = 348) je názoru, že vlci jsou v přírodě užiteční a naopak pouze 4 % žáků si myslí, že volný výskyt vlků přírodě škodí. 34 % žáků pak nevědělo, jak odpovědět.

Graf 2: Názor všech respondentů na funkci vlka v přírodě, v procentech.

Nejvíce žáků, kteří jsou o prospěšnosti vlka v přírodě přesvědčeni je z Prahy, naopak nejméně z Vysokých Tater, Šumavy a Beskyd, tedy oblastí, kdy vlci žijí nebo se v poměrně nedávné době vyskytovali. Respondenti z horských oblastí také nejčastěji odpovídali „nevím“.

Graf 3: Grafické znázornění názorů žáků z jednotlivých oblastí výzkum na funkci vlka v ekosystému, v procentech.

Výskyt vlků na území České a Slovenské republiky

K otázce výskytu vlků na českém území se vyjádřilo 301 žáků českých a 47 žáků slovenských škol. 70 % žáků českých základních a středních škol se domnívá, že na našem území vlci žijí. Pouze 1 % žáků nedokázalo na tuto otázku odpovědět.

Tab. 12: Odpovědi žáků na otázku, zda v přírodě (v jejich zemi) lze potkat vlka, v procentech.

MŮŽETE v ČR/SR VLKA? NĚKDE POTKAT	ŠUMAVA (n = 63)	VYS. TATRY (n = 47)	PRAHA (n = 116)	BESKYDY (n = 61)	STŘ. ČECHY (n = 61)
Ano, mohu	52	98	67	84	77
Ne, nemohu	48	0	3	16	23
Nevím	0	2	3	0	0

Tab. 13: Odpovědi českých žáků na otázku, zda v české přírodě lze potkat vlka, v procentech.

MŮŽETE NĚKDE v ČR POTKAT VLKA?	Čeští žáci celkem
Ano, mohu	70
Ne, nemohu	29
Nevím	1

Ze slovenských respondentů si drtivá většina žáků (98 %) je vědoma výskytu vlků na jejich území. Pouze 2 % dotázaných nedokázalo odpovědět a žádný z žáků neodpověděl, že na Slovensku vlci nežijí.

Diskuse

Z výše uvedeného je patrné, že žáci mají o nebezpečnosti šelem a jejím původu často zkreslené představy. Zčásti se potvrdily předpoklady, že se názory žáků z oblastí, kde se vyskytují velké šelmy, budou lišit od těch žáků, kteří žijí v oblastech, kde se žádná z velkých šelem již po dlouhou dobu nevyskytuje. Naopak je potěšující názor žáků na funkci vlka v ekosystému. To, že jej za prospěšného považuje polovina z nich a pouze 4 % se jich domnívá, že vlk v přírodě škodí, je pozitivní. v osvětových programech a programech zaměřených na návrat vlků na české území je sice třeba změnit názor třetiny žáků, kteří o prospěšnosti vlka stále nemají jasno, ale i tak je to příslib do budoucna.

Za zajímavé lze považovat poměrně častá pozorování velkých šelem žáky, a to zejména u žáků žijících mimo oblasti jejich výskytu. Tito žáci ale jako lokality pozorování velkých šelem uváděli Vysoké Tatry, dále pak národní parky ve Spojených státech a v Kanadě. Také vysoký počet setkání šumavských žáků s rysem je překvapivý vzhledem k plachosti této šelmy. Rovněž u pozorování vlka v přírodě žáci uváděli oblasti, kde vlci žijí. Není však vyloučené, a vzhledem k vysokému počtu těchto setkání i dost pravděpodobné, že se v některých případech jednalo o velké, pravděpodobně ovčácké psy, které žáci zaměnili s vlky.

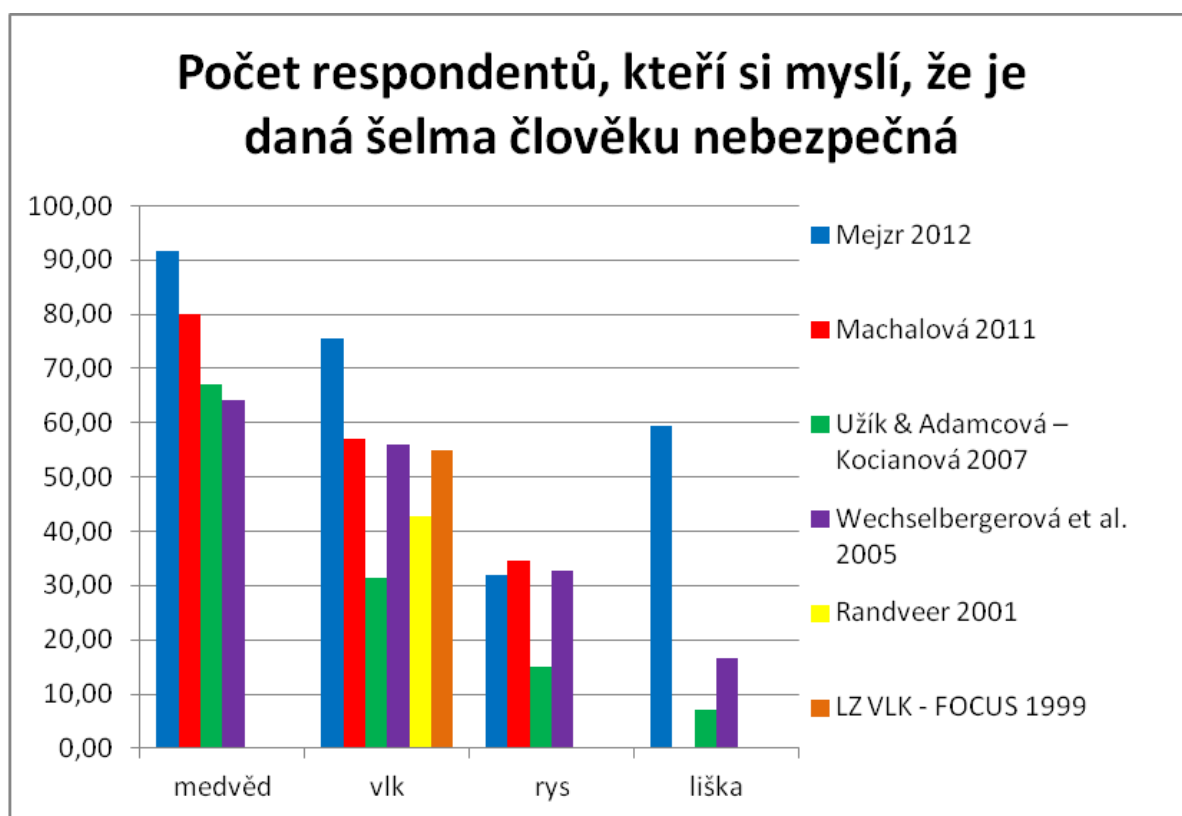
Zjištění, že žáci z uvedených šelem považují právě medvěda nejčastěji za nebezpečného, není vzhledem ke známým případům napadení člověka touto šelmou příliš překvapivé. Zajímavé, leč v tomto případě správné, je zjištění, že žáci za nebezpečnější považují domestikované domácí zvíře (psa domácího) než divokou šelmu (rys ostrovid). Zde se jejich názor mohl formovat na základě konkrétních zkušeností či z doslechu od známých, nebo z informací v médiích, ve kterých se daleko častěji uvádějí případy napadení člověka psem než rysem, který na člověka neútočí.

Výzkum dále poukázal na fakt, že žáci z Moravskoslezských Beskyd považují v porovnání s žáky z ostatních oblastí velké šelmy méně často za nebezpečné. Jedním z faktorů tohoto jevu může být činnost osvětových programů, které v této oblasti z důvodu pokusů navrátit velké šelmy na toto území fungují. Naopak žáci z Vysokých Tater tyto šelmy považují nejčastěji za nebezpečné. Výjimku tvoří pouze liška obecná, kterou minimum tamních žáků považuje za rizikovou. Pravděpodobně je tomu tak kvůli trvalému výskytu všech tří velkých šelem v Tatrách.

Při srovnání zjištění s jinými obdobně zaměřenými zahraničními výzkumy je zřejmé, že výsledky se vzájemně příliš neliší. Také norská (Røskoft et al., 2007) i finská veřejnost

(Liukkonen et al., 2009) považuje z velkých šelem rýsa za nejméně nebezpečného. Podle slovenských výzkumů veřejného mínění tamní obyvatelstvo považuje medvědy a vlky za nejnebezpečnější šelmy (Užík & Adamcová-Kocianová (2007); Wechselbergerová et al., 2005). Za riskantnější pak ale považují setkání s rysem než s liškou, čímž se liší od výsledků našeho výzkumu. Velké rozdíly přineslo srovnání názorů českých a slovenských žáků s estonskými (Randveer, 2001). Z našich žáků vlka jako nebezpečného vnímají 3 ze 4, z estonských pak pouze 42, 70 %. Také výsledky výzkumu zaměřeného na postoje francouzských obyvatel k velkým šelmám přináší odlišné údaje (Bath, 2000). Medvěda sice považují za nejnebezpečnějšího, na druhém místě se ale před vlkem v nebezpečnosti umístil rys ostrovid.

Při srovnání názorů beskydských žáků s názory tamního, převážně zletilého, obyvatelstva (Machalová, 2011) na škodlivost vlků v ekosystému je potěšující, že pouze okolo 3 % žáků proti necelé třetině dospělých vlky tak vnímají. Také mládež, která si myslí, že vlk nemá v přírodě žádný význam, je podstatně méně než dospělých. Konkrétně každý desátý žák zastává tento názor, kdežto z dospělých každý pátý.

Graf 4: Četnost odpovědí „Ano“ u respondentů z různých výzkumů na otázku, zda je daná šelma člověku nebezpečná, v procentech.

Do odpovědí, že na našem území není možné se s vlkem setkat, byly zařazovány i názory žáků, kteří uváděli, že: „spíše ne, jen když se k nám zatoulají ze zahraničí“, „vlk u nás není stálý“ nebo „v současné době asi ne“. Z toho je zřejmé, že i část respondentů, kteří odpověděli, že u nás nemohou potkat vlky, si je vědoma faktu, že se u nás čas od času vyskytují a jejich populace jsou na našem území spíše nestabilní.

Závěr

Z provedeného šetření vyplývá, že žáci druhého stupně základních škol jsou o velkých šelmách a jejich případné nebezpečnosti informováni velmi různorodým způsobem. v regionech, kde se šelmy skutečně vyskytují, jsou šelmy přijímány samozřejměji než v regionech jejich výskytu vzdálených. Pozoruhodné výsledky v tomto směru poskytly dotazníky z regionu Beskyd. Potřeba opatrnosti a odpovědnosti, což je primárně nutné zejména při pohybu v regionech pravděpodobného výskytu medvěda a prevence kontaktu s ním, je většinou tamních dotázaných známá a patrná. To signalizuje, že výchova v tomto směru, je-li vykonávána, může být úspěšná. Velmi pravděpodobně také úspěšná je. Tento výsledek v době, kdy jsou výsledky dlouhodobého snažení o environmentální výchovu často zpochybňovány, lze pokládat v jeho podstatě za velmi povzbudivý.

Otázky žákům nebyly kladeny se záměrem zjistit míru takzvaných správných odpovědí. Pokud bychom se zde ovšem snažili dopracovat se k jakýmsi zcela nepochybnitelným axiomům, museli bychom konstatovat, že míra nebezpečnosti velkých šelem pro člověka je velmi různá. Konflikt člověka a rysa nebyl dosud spolehlivě zaznamenán. Konflikty člověka a vlka jsou sice historicky známé, v posledních 100 letech k nim ale prokazatelně nedošlo. Výjimky z tohoto pravidla mimo jakoukoli pochybnost souvisí s onemocněním vlků vzteklinou, případně se zcela nevhodným chováním člověka. Do komplikované situace se může dostat člověk při bezprostředním kontaktu s medvědem. Tyto případy ovšem zároveň souvisí s dlouhodobým závadným způsobem chování člověka k vlastním nutričním odpadům (tzv. synantropní nebo také kontejneroví medvědi) nebo s pronikáním nezkušených turistů do horských regionů obývaných medvědy (Andreska J., 2010). Nebezpečným se člověku může stát také setkání s medvědicí a jejími mláďaty. Pokud se člověk vydává do oblastí s výskytem medvědů, měl by se předem seznámit se základními pravidly chování v takovýchto lokalitách (Hnutí Duha, 2012).

Literatura a prameny:

- Andreska, J. (2010). Velké šelmy jako problém environmentální výchovy (1). Medvěd hnědý. *Biologie, chemie, zeměpis*, 19(2), 54-59.
- Andreska, J. (2010). Velké šelmy jako problém environmentální výchovy (2). Vlk obecný. *Biologie, chemie, zeměpis*, 19(3), 106-112.
- Andreska, J. (2010). Velké šelmy jako problém environmentální výchovy (3). Rys ostrovid. *Biologie, chemie, zeměpis*, 19(4), 158-164.
- Andreska, J. (2012) Škody na rybách v důsledku působení rybožravých predátorů. In *Naše rybářství*. České Budějovice: Rybářské sdružení České republiky.
- Bath, A. (2000). *Human dimensions in wolf management in Savoie and Des Alpes Maritimes, France: Results targeted toward designing a more effective communication campaign and building better public awareness materials*. : Memorial University of Newfoundland, Department of Geography. Retrieved from <http://www.lcie.org/Docs/HD/LCIE%20Bath%20Wolves%20in%20the%20French%20Alps.pdf>
- HNUTÍ DUHA. Šelmy.cz, (2012). *Jak se chovat v oblastech s výskytem medvěda*. Olomouc: HNUTÍ DUHA. Šelmy.cz. Retrieved from <http://www.selmy.cz/medved/jak-se-chovat-v-oblastech-s-vyskytem-medveda/>
- Liukkonen, T., Mykrä, S., Bisi, J., & Kurki, S. (2009). Conflicts and compromises in lynx (Lynx lynx) conservation and management in Finland. *Wildl. Biol*, 15(2), 165-174. Retrieved from <http://www.bioone.org/doi/abs/10.2981/07-051> <http://dx.doi.org/10.2981/07-051>
- Vlk, L. Z. (2003) Prijatie veľkých mäsožravcov verejnou. In Pačenovský, S. a G. P. Gadó (Ed.), *Prierodné hranice pre veľké šelmy* (pp. 38-40). Budapest: PRO Vision Stúdió.

- Machalová, L. (2011). *Velké šelmy v CHKO Beskydy z pohledu místních obyvatel a návštěvníků (Diplomová práce)*. Olomouc: Katedra ekologie a ŽP PřF UP v Olomouci. Retrieved from http://theses.cz/id/zwgvnj/DP_Machalova_final.pdf
- Mejř, M. (2012). *Porovnání postojů žáků ZŠ a SŠ k velkým šelmám, zejména pak k vlku obecnému (Canis lupus) a psu domácímu (Canis lupus familiaris) (Diplomová práce)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra biologie a environmentální výchovy.
- Randveer, T. (2001). . Lithuania: Siauliai University. Retrieved from <http://www.lcie.org/Docs/HD/Randveer%20wolves%20in%20Estonia.pdf>
- Røskaft, E., Händel, B., & T. BJERKE a B. P. KALTENBORN, (2007). Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife biology*, 13, 172-185.
- Užík P. a Adamcová-Kocianová M., (2007) Zistenie mienky verejnosti a navrhnutie manažmentových opatrení pre veľké šelmy na Slovensku: An investigation of public attitudes toward slovakian large carnivores and their management propoision in Slovakia. In M. Adamec, P. Urban, & ADAMCOVA M. (eds (Eds.), *Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VIII. Zborník referátov z konferencie (Zvolen 12. – 13. 10. 2007)*. Banská Bystrica: Štátna ochrana prírody SR.
- Wechselbergová, M., Rigg, R., & Bětková, S. (2005). *An investigation of public opinion about the three species of large carnivores in Slovakia: Brown bear (Ursus arctos), wolf (Canis lupus) and lynx (Lynx lynx)*. Liptovský Hradok: SWS.

Ing. Jan Andreska, Ph.D.

Vyučuje na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Katedře biologie a environmentálních studií. Specializuje se na vztah člověka a takzvaných problémových živočichů (mimo jiné velkých šelem a ostatních predátorů).

Kontakt: PedF UK, M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

E-mail: jan.andreska@pedf.cuni.cz

Mgr. Martin Mejř

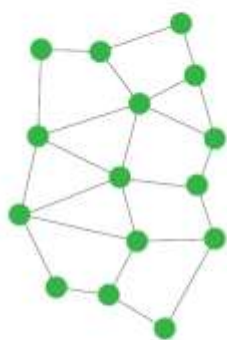
Absolvoval navazující magisterské studium na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy biologie – tělesná výchova

Kontakt: Hrudičkova 2105, 148 00 Praha 4;

E-mail: mejzr.m@gmail.com

Časopis Envigogika vydává Centrum pro otázky životního prostředí UK. Vývoj časopisu je podpořen projektem OP VK Mezioborová síť udržitelného rozvoje.

Více najdete na internetových stránkách projektu <http://mosur.czp.cuni.cz>

MOSUR

MEZIOBOROVÁ SÍŤ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

OP VK CZ.1.07/2.4.00/17.0130

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ